

HET DORP WADDINXVEEN

UITGAVE VAN HET HISTORISCH GENOOTSCHAP WADDINXVEEN

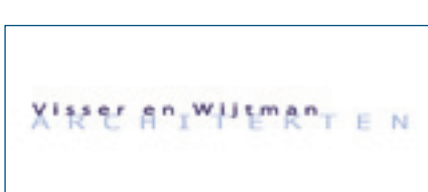
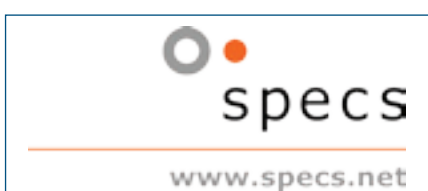
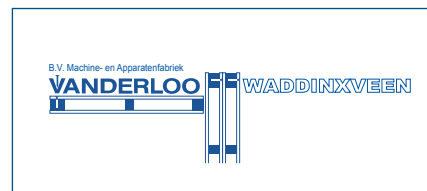
PAPIERFABRICAGE IN WADDINXVEEN

ONDERNEMER ARIE BOONSTOPPEL

HET LEESGEZELSCHAP IN WADDINXVEEN, 1864-1914 (SLOT)

Vrienden van het Historisch Genootschap Waddinxveen

Op deze bladzijde staan alleen de vrienden die een logo hebben geleverd.
De overige vrienden zijn te vinden op bladzijde 23.

COLOFON

Historisch Genootschap Waddinxveen

Bestuur

Voorzitter:
L. de Jong
voorzitter@hgwaddinxveen.nl

Secretaris:
H.H. Brinks-Offers
Kievitdreef 51
2743 ED Waddinxveen
secretaris@hgwaddinxveen.nl

Penningmeester:
A.G.M. Weijermars
Noordeinde 144
2742 WH Waddinxveen
penningmeester@hgwaddinxveen.nl

Bankrelatie

Rabobank Waddinxveen
NL72RABO0366801155

Website

www.hgwaddinxveen.nl

Kamer van Koophandel

Nr. 40465737

Ereleden

J.D. Geel, H. Smid, C.J.Th. de Jong-Steenland en T.W. Verweij

Het Dorp Waddinxveen

'Het dorp Waddinxveen' is een uitgave van het Historisch Genootschap Waddinxveen, opgericht 20 april 1993.

Redactie

P.K. Smit, D.J. Thuis,
A.G.M. Weijermars
redactie@hgwaddinxveen.nl

Losse nummers € 5,00

Vormgeving

Artbusiness

Drukwerk

De Groot Drukkerij

Verspreiding

P.G. Boere
Diederik van Schagenplantsoen 7
2741 EN Waddinxveen
Telefoon 0182 614437

ISSN nummer

0929-3051

Oplage

600 stuks

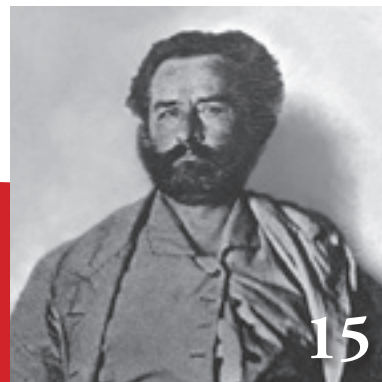
Overnemen van artikelen of gedeelte(n) van artikelen mag alleen met toestemming van de redactie.

Foto cover

De Bijenkorf die in 1923 is verbrand links en rechts de in 1916 gesloopte trasmolen De Oranjeboom.

INHOUD

- 5 Papierfabricage in Waddinxveen
- 13 Ondernemer Arie Boonstoppel
- 15 Het Leesgezelschap in Waddinxveen, 1864-1914 (slot)
- 21 Verenigingsnieuws

Redactioneel

"Papier hier", wie kent deze aanwijzing uit de Efteling niet? Dat die opmerking gedurende bijna drie eeuwen ook op Waddinxveen van toepassing was, weten minder mensen. Daarom vindt u in dit nummer een overzichtsartikel over de papierindustrie in Waddinxveen, een industrie die zijn hoogtepunt beleefde in de achttiende en een belangrijk deel van de negentiende eeuw. Met in die tijd vijftien molens vormde Waddinxveen een van de drie belangrijkste papiercentra van ons land.

De papierindustrie is verdwenen, Arie Boonstoppel en zijn vrouw zijn er nog steeds en dat is ook het geval met het door hem opgerichte autobedrijf. Tom Glasbeek en Floor van Tol interviewden deze ras ondernemer.

Jet van Herwaarden sluit in deze editie haar reeks over de leescultuur van de 'elite' van ons dorp in de tweede helft van de negentiende eeuw tot 1914, af en neemt ons mee op een reis door de literatuur en lectuur uit die tijd.

De redactie wenst u veel leesplezier.

CAMMERAAT V.O.F.
BOUWTECHNIEK

nieuwbouw verbouw onderhoud kozijnen dakkapellen

Cammeraat Bouwtechniek T 0182 619 051
Dorpstraat 76A F 0182 611 065
2742 AK Waddinxveen info@cammeraatvof.nl

www.cammeraatvof.nl

SCHADE?

WIJ MAKEN HET GOED

Kies Glasbeek voor:

- ✓ Vakmanschap
- ✓ Maxi-service
- ✓ Prijs is prijs
- ✓ Verzekeringsafhandeling
- ✓ Vervangende auto
- ✓ Halen / brengen
- ✓ Afslepen
- ✓ 4 Jaar garantie

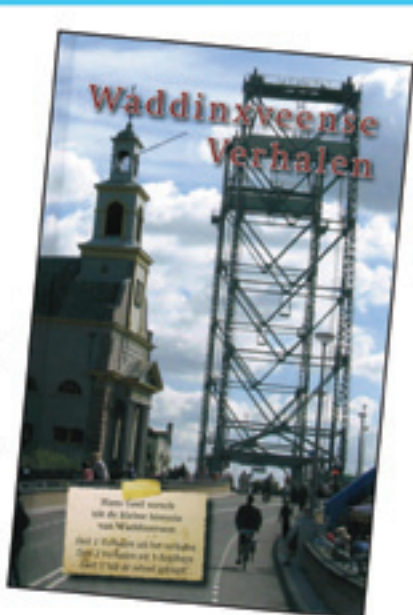

ABS Glasbeek
autoherstel Waddinxveen

Noordkade 24
2741 EV Waddinxveen
T 0182 - 61 25 88
E info@absglasbeek.nl

Waddinxveense verhalen

Hans Geel is bijna 40 jaar werkzaam geweest in het voortgezet onderwijs van Waddinxveen. Hij heeft ook altijd verhalen verteld en geschreven. Vaak waren het geschiedenisverhalen, dus ook uit de kleine historie van ons dorp. Zulke vertellingen treft u aan in het boek

"Waddinxveense Verhalen"

€ 17,50

Burger boekhandel
thuiskantoor
altijd de juiste keuze

Dorpstraat 39 Waddinxveen 0182-612298 www.thuiskantoorburger.nl

Dorpstraat 48, Waddinxveen 0182 61 42 78

BLOEM+STIJL

Wim Rip

Papierfabricage in Waddinxveen

De Nijverheid, de eerste papiermolen van Waddinxveen

Piet Smit

Landbouw, vervening en meubelindustrie, het zijn bekende begrippen voor mensen die iets weten over de geschiedenis van Waddinxveen. Minder bekend is dat ook de papierfabricage van groot belang is geweest voor de economische ontwikkeling van ons dorp.

Windmolens zijn eeuwenlang gezichtsbepalend geweest voor Waddinxveen. Volgens de *database van verdwenen molens*¹ moeten er eenenvijftig hebben gestaan. Zij werden voor van alles en nog wat gebruikt: het malen van onder meer graan, grutten, tras (toeslag voor mortels), het (droog) malen van polders, zagen van hout en, niet in de laatste plaats, het fabriceren van papier. Bracht de stoommachine de industriële revolutie, de windmolen zorgde voor de industriële évolutie. De laatste Waddinxveense molen, *de Nijverheid*, is in 1932 afgebroken om plaats te maken voor de meubelfabriek van Kempkes².

Papierfabricage als een van de motoren voor de industriële ontwikkeling van Waddinxveen is alleen

zijdelings aan de orde geweest in ons verenigingsblad. Zo gaat Cees Neven in zijn bijdrage *Het Nijv're Waddingsveen*³ ook kort in op de papierindustrie, vermeldt Joke Radtstaat de papierindustrie als onderwerp in een bijdrage over misbruik van sociale voorzieningen⁴ en bespreekt Cees Neven in zijn *Archiefsprokkelingen*⁵ een verzoek van Pieter Blok, papierfabrikant ter plaatse, zijn molens ook op zondag te mogen laten draaien. Zelfs Verboom beperkt zich in zijn publicatie *Waddinxveen 750 jaar*⁶ in een hoofdstuk over *Waddinxveense molens* tot alleen het benoemen van papiermolens. Het wordt dus tijd de papierindustrie tot hoofdthema te maken. In deze bijdrage blijft dat beperkt tot een algemeen beeld van deze industrie.

¹ <http://www.molendatabase.org/>

² Rob Kempkes en Luit Bloem (redactie), *Kempkes Meubelfabrieken N.V. Het Dorp Waddinxveen*, jaargang 23 nr. 3

³ *Het Dorp Waddinxveen*, jaargang 1 nummer 1

⁴ *Ibid.*

⁵ *Het Dorp Waddinxveen*, jaargang 16 nummer 2

⁶ W. Verboom, *Waddinxveen 750 jaar, Zaltbommel*, 1983

Plaats papiermolens in Zuid-Waddinxveen

Positie Waddinxveen

Vanaf de vijftiende eeuw tot het begin van de twintigste eeuw werd op veel plaatsen in Nederland papier gemaakt. Gelderland en de Zaanstreek staan in dit verband bekend als de belangrijkste centra voor de papierfabricage, vooral van wit papier. Zuid-Holland is als derde centrum voor papierfabricage veel minder bekend. Dat heeft mogelijk te maken met de minder tot de verbeelding sprekende papierkwaliteit: het grauwe papier voor onder meer verpakkingsdoeleinden. Daarnaast speelt een rol dat Zuid-Holland met uitzondering van de start - de eerste papiermolen begon in Zwijndrecht in 1586 - nooit aan de frontlinie van de innovatie heeft gestaan.

Waddinxveen speelde in Zuid-Holland de hoofdrol. Zestien molens hebben er tussen 1655 en het einde van de negentiende eeuw op de klassieke wijze papier gemaakt. Tussen 1770 en 1846 waren gelijktijdig vijftien molens actief. In heel Zuid-Holland hebben buiten Waddinxveen nooit meer dan veertien papiermolens gestaan.

Omdat het thema de papierindustrie als geheel is, wordt hierna volstaan met een korte vermelding van de betrokken molens. De afbeeldingen geven voor respectievelijk Zuid- en Noord-Waddinxveen

bij benadering hun toenmalige plaats aan tegen de achtergrond van de huidige plattegrond van Waddinxveen. De locaties zijn gebaseerd op de database van verdwenen molens.

Zuid-Waddinxveen

De Waddinxveense papierindustrie begon in Zuid-Waddinxveen met de molen **'Lisje houd uw schortje op'**. De naam dankte deze molen aan een afbeelding van Vrouwe Fortuna verbeeld als een schaars geklede dame balancerend op een aardbol, een strook textiel in de lucht houdend. Zo kon ze met alle winden meedraaien. In 1651 begonnen als 'saechmolen' ging deze molen al vanaf 1655 papier produceren. Omstreeks 1850 veranderde de naam in **'De Nijverheid'**. En in 1874 verbouwde de eigenaar de molen tot bloemmolen, weer later maalde de molen koren. Zoals gezegd ging in 1932 de molen tegen de vlakte om plaats te maken voor de nieuwe meubelfabriek van Kempkes.

'De Hoop' begon direct als papiermolen en bleef papier produceren tot 1860. Daarna werd het een korenmolen. In 1899 brandde de molen af.

'Klein Oost-Indië' werd in 1682 gebouwd en draaide door tot 1840. Daarna is de molen gesloopt.

Het verhaal van de **'Schoone Haas'** is ingewikkelder. De oorspronkelijke versie begon zijn leven in 1634 als zaagmolen en pas in 1672 wordt hij voor het eerst als papiermolen genoemd. Later ontstaat er weer onduidelijkheid over de functie maar in 1698 staat hij toch weer als papiermolen te boek. In 1781 wordt deze molen afgebroken om plaats te maken voor een nieuwe versie die ongeveer f 25.000 kostte en in 1783 maalvaardig was. Jacobus van der Haas en Bernardus Schoon legden op vierjarige leeftijd de eerste steen en gaven zo hun naam aan deze molen. We komen Van der Haas later tegen als eigenaar van deze molen en als secretaris van de compartie, waarover straks meer. In 1879 verving de toenmalige eigenaar, A.W. van Lange, windkracht door stoomkracht en plaatste hij als enige in Waddinxveen een papiermachine. In 1897 brandde de papierfabriek af, maar die werd in datzelfde jaar al weer operationeel. De papierproductie werd uiteindelijk in 1932 gestaakt.

'De Wip' begon zijn bestaan wat onduidelijk. Bekend is dat er in 1654 toestemming is gevraagd om een wipwatermolen om te bouwen tot papiermolen. Het lijkt er echter op dat deze molen vooral koren heeft gemalen. In 1693 krijgt de eigenaar van 'De Wip' (opnieuw?) windrecht⁷ voor een papiermolen. Omstreeks 1892 is deze molen gesloopt.

⁷ Het **windrecht** is het recht om een molen te laten draaien. Dit recht behoorde in vroeger tijden tot de regalia, de rechten die meestal in handen waren van de landheer. Alleen hij had het recht van **windvang** wat wil zeggen dat alleen de heer gerechtigd was een molen te laten bouwen met het recht de wind te 'vangen'.

De laatst gebouwde papiermolen in Zuid-Waddinxveen begon in 1757 te malen. De **'Goede Hoop'** heeft ongeveer 120 jaar papier geproduceerd. In 1874 werd de molen geveild, vermoedelijk was hij toen al niet productief meer.

Noord-Waddinxveen

De industriële ontwikkeling van Noord-Waddinxveen kwam pas later op gang. De oudste papiermolen in dit deel van Waddinxveen werd in 1694 gebouwd en heette **'De Eendracht'**. Deze molen heeft papier gemaakt totdat hij in 1741 door brand werd verwoest.

Voor **'De Betere Hoop'** verkreeg de eigenaar in 1716 het windrecht. Deze molen, ook wel 'Dikke Bet' genoemd, had een nogal turbulent bestaan. In 1720, 1741 en 1765 brandde deze molen af maar hij werd telkens herbouwd. Aan de hoop op een beter lot dankte deze molen zijn naam. Vanaf 1860 werd hij uitgerust met een stoommachine. In 1909 ging de bovenbouw eraf. De Betere Hoop stopte met de papierproductie tijdens de Eerste Wereldoorlog en was daarmee van de Noord-Waddinxveense molens het langst productief in de papierindustrie.

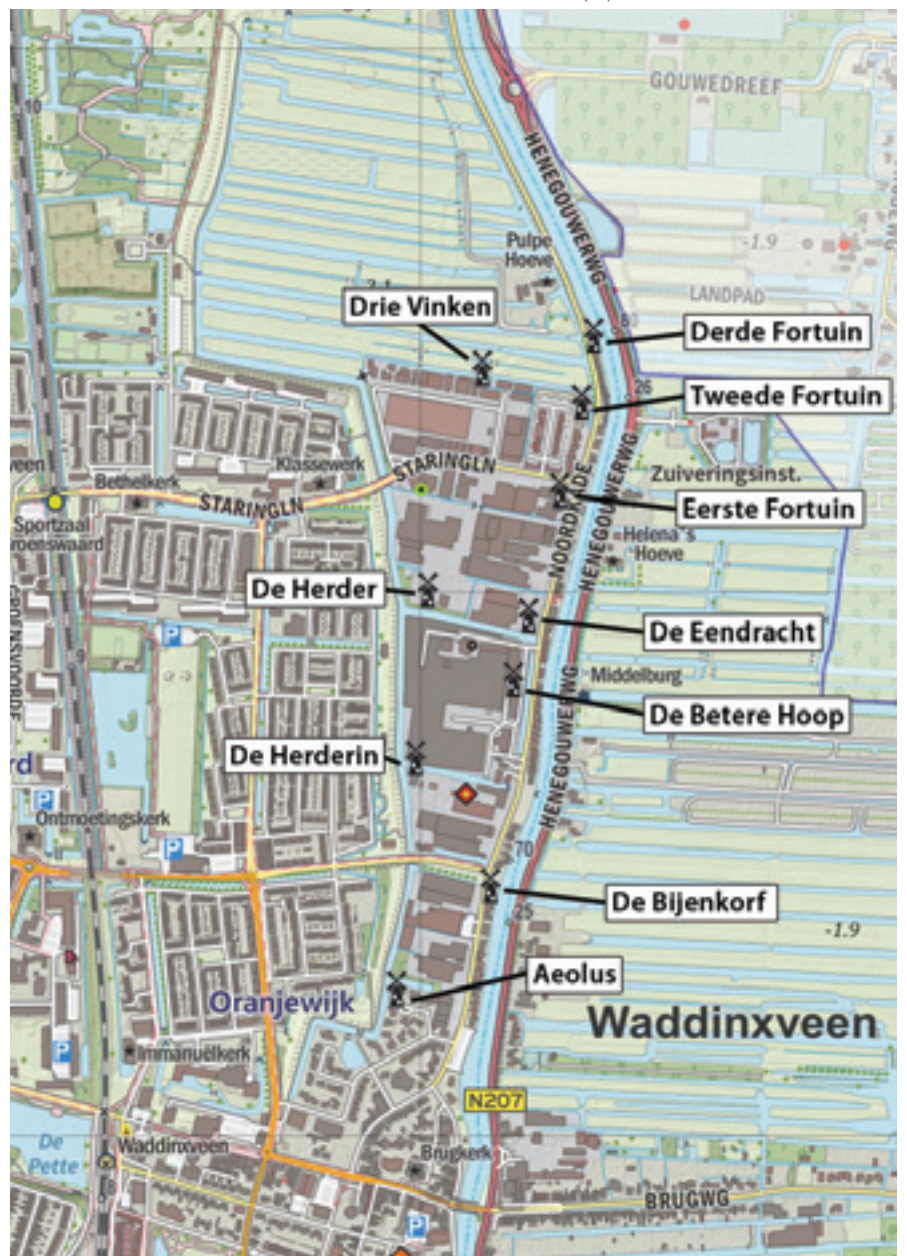
De start van **'De Bijenkorf'** is wat moeilijker te bepalen. Hij wordt als papiermolen voor het eerst genoemd in 1725, maar begon vermoedelijk al eerder met de papierproductie. Ook het einde als papiermolen is wat vaag. In 1889 ging de molen voor een laag bedrag van de hand wat doet vermoeden dat hij toen niet meer productief was. Vanaf 1893 ging de molen koren malen en in 1923 trof hem een bekend molenlot: brand. Het windrecht voor **'De Herder'** stamt uit 1727. Het was een tweedehandsje uit Boskoop dat in 1729 werd verplaatst. Hierdoor verdween de enige papiermolen uit Boskoop die overigens al vóór 1674, dus voor de andere molens uit Noord-Waddinxveen met de papierproductie was begonnen. Waar deze molen in Boskoop heeft gestaan is onbekend, vermoedelijk ergens langs de Gouwe. De Herder werd in 1875 publiekelijk geveild. Het is onbekend of er na de veilig nog papier is geproduceerd. In 1881 werd ook deze molen door brand verwoest.

Voor de drie Fortuinmolens werd achtereenvolgens het windrecht verleend in 1726, 1728 en 1738. **'Het Eerste Fortuin'**, ook wel 'De Grote Molen' genoemd werd in 1857 gesloopt. **'Het Tweede Fortuin'** begon zijn bestaan als kleine wipmolen en kreeg zo de naam 'De Kleine Molen'. Die bijnaam veranderde niet toen hij na een verbouwing (datum onbekend) ook een grote, achtkantige bovenkruier werd. Het Tweede Fortuin werd in 1858 geveild voor afbraak. **'Het Derde Fortuin'** eindigde zijn bestaan, als papiermolen, in 1866. **'De Drie Vinken'** was evenals 'De Herder' een bestaande molen die tot zijn plaatsing in Wad-

dinxveen-Noord als verf- en glasmolen diende in Sloterdijk (vanaf 1670). Het windrecht voor deze molen werd verkregen in 1737 en doet, gezien het lagere bedrag voor het windrecht dan gebruikelijk, vermoeden dat het om een relatief kleine molen ging. Later, in 1775, staat deze molen als 'agtkante wind-papiermoolen' te koop en moet dus zijn verbouwd. De molen is vermoedelijk kort na 1846 gestopt met de papierproductie en daarna gesloopt.

'De Herderin' begon in 1739 met de papierproductie en werd omgedoopt naar **'Minerva'** vermoedelijk kort na 1823. De molen brandde af waarschijnlijk in 1882. Uit akten opgemaakt naar aanleiding van de openbare verkoop in 1891 na het overlijden van de toenmalige eigenaar Cornelus van der Torren Korsz., blijkt dat in een eerder stadium was overgegaan op stoomkracht.

Plaats papiermolens in Noord-Waddinxveen

Welkom bij Imakelt
Repair Centre & Showroom

PC of laptop stuk?
's ochtends voor
10:00 uur gebracht,
aan het einde van
de dag klaar!

Onderhoudsabonnement
De belangrijkste voordelen:

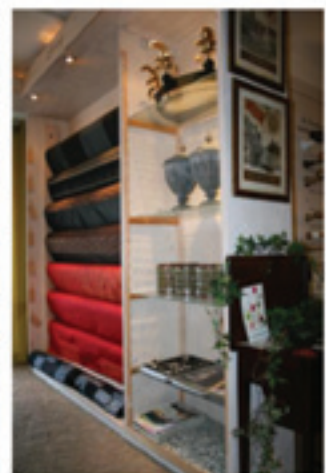
- ✓ Onderhoud aan al uw PC's en laptops aan huis (max. 3 per gezin)
- ✓ Eén prijs per jaar, geen verborgen kosten!
- ✓ Kortingen op: inkt en supplies (-10%), hard- en software (-5%)
- ✓ Hulp op afstand!
- ✓ Reparatie 1e uur gratis!
- ✓ Geen voorrijkosten!
- ✓ Storingen snel verholpen via ons servicenummer: 06-30985409 (bereikbaar van 9.00 t/m 23.00)

Al uw PC's* in
onderhoud
Voor slechts
€ 150,-
per jaar
(incl. btw)

Imakelt
Imakelt Repair Centre & Showroom
www.immaakhetwel.nl
Brugweg 1 - 2741KT - Waddinxveen - 0182 - 820 218

Floor FACTORY "de Gordijnerij"

Voor uw complete woninginrichting

S&A TAPIJT EN GORDIJN
INTERIEUR

Mercuriusweg 15 Tel. 0182-631200
2741 TB Waddinxveen Fax 0182-618729
Email: info@gordijnerij.nl

OPRICHTING AUTOBEDRIJF BOONSTOPPEL

1951

Foto:
opening nieuw
pand in 1956
aan de
Oranjelaan 21.

**BOONSTOPPEL
AUTOBEDRIJVEN**

www.boonstoppel.nl

De jongste papiermolen heette **'Eolus'** en begon met malen in 1772. In 1853 kocht Adrianus van der Breggen de molen, ook wel 'Gele Molen' genoemd, om hem daarna af te breken.

Papier maken

Hoe maakte men grauw papier? Als grondstof dienden zeildoek, touwwerk, lompen, netten en wol. Dit materiaal moest eerst worden vervezeld en gemengd met grote hoeveelheden water. Met de Gouwe naast de deur was er in Waddinxveen water genoeg. Het hoefde voor het grauwe papier ook niet schoon te zijn.

Aanvankelijk gebruikte men een *hamerbak of kapperij* om het materiaal te vervezelen. In een langzaam ronddraaiende kuip bewerkten zware beitels langdurig het materiaal totdat het fijn genoeg was om samen met het water als grondstof voor het papier te dienen. Later werd voor dit doel de in de Zaanstreek in de zeventiger jaren van de zeventiende eeuw ontwikkelde *hollander* gebruikt, algemeen beschouwd als de belangrijkste technische verbetering in de papierfabricage tot de uitvinding van de papiermachine. De *hollander* bestond uit een kuip waarin een rol draaide voorzien van messen. Die rol maalde de grondstof fijn over een verhoging in de kuip, ook voorzien van messen. Onderin de molen was in het algemeen plaats voor twee kuipen. Wat niet door de wind hoefde te worden aangedreven, gebeurde in schuren naast de molen.

Een *schepper* schepte met een rechthoekige schepvorm voorzien van een gazen bodem vervezeld materiaal uit de kuip, verdeelde het door een schuddende beweging gelijkmatig over de bodem – het water liep dan grotendeels weg - en reikte het geheel vervolgens over aan de *koetsers*. Die drukte de gevulde vorm af op een op het *koets-hout* gereedliggend vilt en gaf de vorm terug aan de *schepper*. Op het aldus gevormde vel papier legde de *koetsers* weer een nieuw vilt. Het proces herhaalde zich totdat een stapel van bepaalde hoogte was bereikt, een *post* genoemd. Een *post* nat papier werd daarna droog geperst.

In de volgende fase was de *heffer* aan de beurt. Die haalde de vellen papier tussen de viltten uit en perste ze nog een keer. Daarna werden de vellen te drogen gehangen. Dit was de taak van de *hang(st)er*. De *reemaker* ten slotte droeg zorg voor het inpakken van het papier.

Personeel

In een Waddinxveense papiermolen werkten, uitgaande van het gebruikelijke aantal van twee kuipen, een ploeg van tien mensen: een *mole-naar*, twee *scheppers*, twee *koetsers*, twee *heffers*, twee *hang(st)er(s)* en een *reemaker*. Bekend is dat

het bedrijf van Pieter Blok, vanaf 1823 eigenaar van de Herderin (later Minerva geheten) in 1847 negenenveertig mensen werkten. Pieter Blok (zijn dochter was getrouwd met Isaac Pieter Hendrik Nourisse, de vader van Pieter Nourisse, de oprichter van het Nourissefonds⁸) had zijn bedrijf met drie maalbakken en drie kuipen ingericht. Zijn eigen productie werd verwerkt tot papieren zakken, werk dat vooral door kinderen werd gedaan. Daarnaast kocht hij ook papier voor de handel. Later, toen vanaf ongeveer 1870 enkele fabrikanten windkracht vervingen door stoommachines, kunnen meer kuipen en dus meer mensen zijn ingezet. Halverwege de negentiende eeuw was de papierindustrie met vijftien molens en tussen de 150 en 200 personeelsleden in heel Waddinxveen dus een werkgever van formaat. Ter vergelijking: in 1859 kende heel Waddinxveen niet meer dan 449 gezinnen (zie tabel).

Het zal niet verbazen dat de arbeidsomstandigheden zwaar waren. Men werkte zes dagen in de week, als de molen tenminste kon draaien, van 's morgens vier tot 's avonds halfacht, hetgeen neer komt op zeventig tot tachtig uur per week. Vakantie en sociale voorzieningen kende men niet. Wel richtten de gezamenlijke papierfabrikanten in 1814 een fonds op waaruit zieke arbeiders betaald konden worden, maar zij hieven dat fonds in 1817 weer op omdat men het te lastig vond.

De mensen werden betaald op basis van het aantal gewerkte taken (een taak kwam ongeveer overeen met de productie van een dag). Er zijn uit die tijd wel weeklonen bekend maar nog geen koopkrachtplaatjes, zodat die weeklonen op zichzelf nog weinig zeggen. Het algemene beeld is wel dat lonen karig waren en dat het de gezinshoofden moeite kostte om de eindjes aan elkaar te knopen.

Een goed ingewerkte, volledige ploeg was uiteraard belangrijk voor de productie. Overlopen naar de concurrent trachtte men in de achttiende eeuw nog te voorkomen door het sluiten van jaarcontracten. Later voerde men in dat een medewerker pas weg mocht als hij de schulden aan zijn baas had voldaan. De soms langdurige verbintenissen met dezelfde werkgever suggereren dat de omstandigheden in de Waddinxveense papierindustrie toch voldoende concurrerend waren.

Bedrijfsvoering

De Waddinxveense papierfabrikanten waren vooral ondernemers die de productie van papier erbij deden of de papiermolens zagen als beleggingsobject. Inhoudelijke betrokkenheid bij het vak en een drang om de industrie te innoveren ontbraken overwegend. Zo werden pas vanaf ca. 1870 door enkele bedrijven stoommachines ingezet ter vervanging van de aandrijving door windkracht

De verbeelding van het papier maken, hier zoals dat gebeurde door De Schoolmeester in de Zaanstreek.

Van onder naar boven:
Koningsspil met rondom de maalbakken en links de kapperij.
Bron: Rasbak
Schepkuip. Bron: Rasbak
Schepper. Bron: Quistnix
Droogpers. Bron: Quistnix

⁸ Eric van der Oest, 'Particuliere zorg in Waddinxveen', Het Dorp Waddinxveen, jaargang 24 nummer 4

Een papiermachine zoals die is te zien in de molen De Schoolmeester. Bron: Quistnix

en heeft slechts een fabrikant (De Lange van de Schoone Haas) in 1879 de stap gezet naar de machinale productie. De papiermachine was overigens al eind achttiende eeuw uitgevonden. Ook veel klanten bleven lang bij hun voorkeur voor ouderwets handwerk voor nieuwerwetse, lage prijzen. Het is dan ook geen verrassing dat combinatie van lagere prijzen en veel grotere productieomvang door papiermachines elders, de Waddinxveense papierindustrie uiteindelijk de das om deed. De meest concrete aanwijzingen voor de verdienmogelijkheden van de papiermolens komen van Jacobus van der Haas, vanaf 1839 eigenaar van de Schoone Haas (daarvoor was hij al een aantal jaren mede-eigenaar geweest). Hij hield een nauwkeurige administratie bij. Daaruit valt onder meer op te maken dat de netto-opbrengst van zijn molen van 1803-1819 f 2500 per jaar was, op zich bescheiden gezien de investering voor de nieuwe molen van ongeveer f 25.000. In de Zaanstreek verdienden de eigenaren ongeveer veertien procent op het geïnvesteerde kapitaal. Verder noteerde hij dat hij voor zijn huisgezin ongeveer f 900 tot later f 1300 per jaar nodig had, beduidend meer dan bijvoorbeeld de molenaar, de best betaalde van de

tien medewerkers, die per jaar ongeveer f 300 verdiende. De tien arbeiders samen kostten de baas niet meer dan f 2100 per jaar.

In het 'windtijdperk' waren de verdienmogelijkheden voor de papierfabrikanten dus wel aantrekkelijk genoeg om er geld in te steken. Ze verdienden weliswaar niet de hoofdprijs maar konden zich in het arme Waddinxveen toch een redelijke welstand veroorloven en maakten zo deel uit van de lokale, maatschappelijke bovenlaag. Een aantal van hen vervulden ook functies in het plaatselijk bestuur.

Comparitie

Zoals vaker in Nederland, won het besef van een gemeenschappelijk belang het van de genadeloze concurrentie. Daarom richtten de Waddinxveense papierfabrikanten in 1813 de 'Comparitie der Zuid-Hollandse Papierfabrikanten' op, de eerste ondernemersvereniging in de papierindustrie. Dankzij de eerdergenoemde Jacobus van der Haas, die als secretaris tot 1846 de notulen maakte, is ons de nodige informatie overgeleverd.

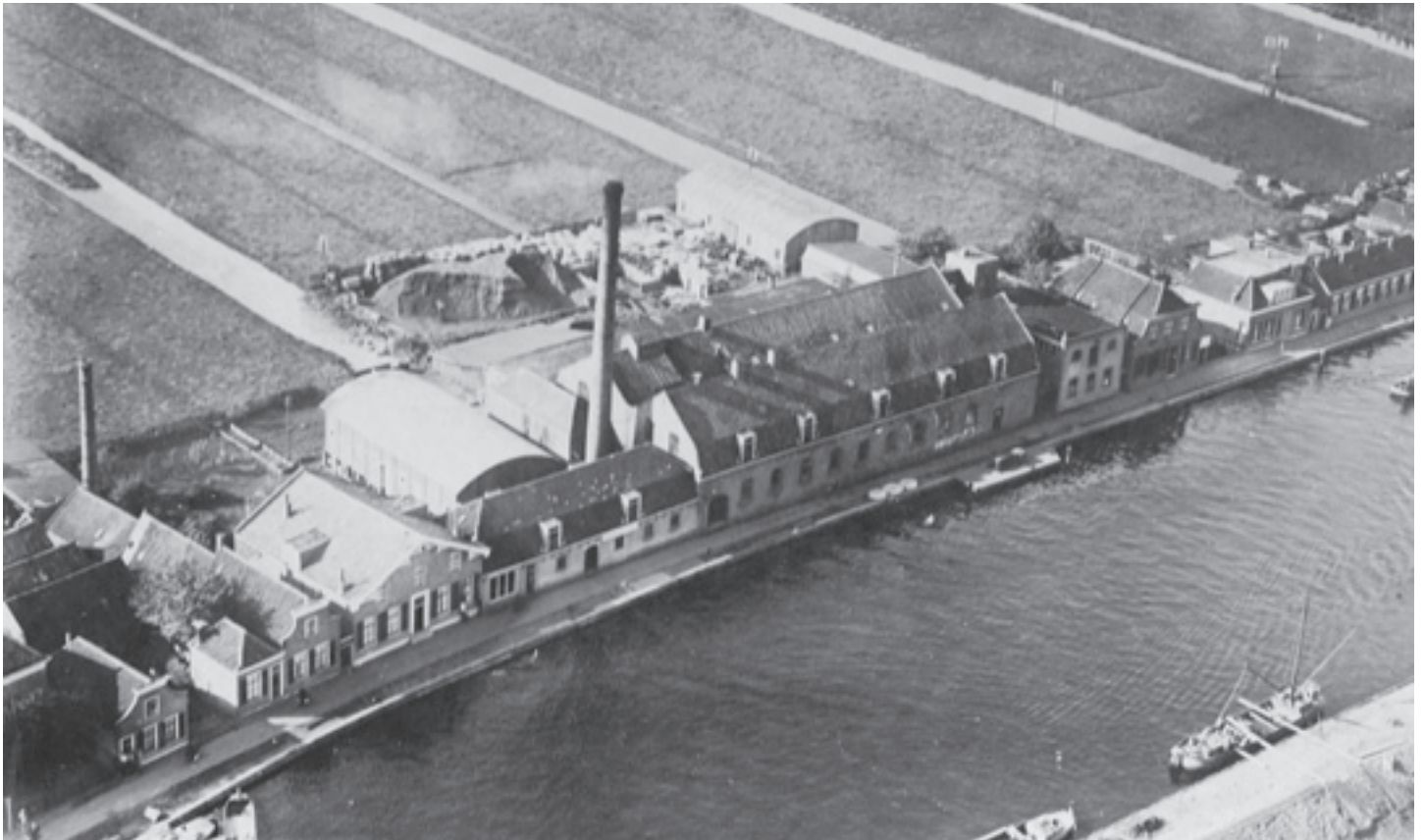
Kort samengevat was de doelstelling: de laagste inkoopkosten bedingen, de hoogste verkoopprijzen realiseren en de afzet zo groot mogelijk laten

Tabel

Bevolking Zuid- en Noord-Waddinxveen negentiende eeuw.

	Mannen	Vrouwen	Gezinnen
1830	811	828	
1849	1008	1013	449
1899	2131	2147	874

Bron: <http://www.volkstellingen.nl>

De papierfabriek De Schoone Haas. Met deze fabriek eindigde de papierproductie in Waddinxveen.

zijn. Voor dat doel werden ook nu nog bekende instrumenten ingezet: productiebeperkingen, prijsafspraken, gemeenschappelijke benadering van de handelaren die de grondstoffen verkochten, het zoeken naar nieuwe aanbieders als de grondstoffen schaars waren, et cetera. Zo zijn er pogingen gedaan om lommen en touwwerk uit Hamburg te betrekken.

Ook het personeel had de aandacht van de comparitie. Onder het motto "Armoede word veel verzagt, wanneer door elk word bijgebracht" richtte de comparitie het eerder genoemde fonds op waaruit zieke arbeiders betaald konden worden. Zoals eerder vermeld was dit fonds slechts een kort leven beschoren. Verder bepaalde men onder meer gezamenlijk de voorwaarden waaronder arbeiders van baas konden wisselen.

Niet onvermeld mag blijven dat de comparitie het aanspreekpunt vormde voor de verschillende overheden. Zowel de informatie aan overheden als het behartigen van belangen bij die overheden, werd gecoördineerd door de comparitie.

Als we de notulen van Van der Haas mogen geloven, kon er zelfs heel af en toe een feestje vanaf. Zo werd er op 10 november in 1837 aandacht besteed aan de zilveren bruiloft van de burgemeester van Zuid- en Noord-Waddinxveen de 'WelEd. Heer H. van Oosten' die toen, hoe handig, ook voorzitter was van de comparitie. En op 30 augustus 1839 werd een feestmaal aangericht voor Van der Haas

zelf om te vieren dat hij sinds 24 augustus alleen eigenaar was van de Schoone Haas en al 26 jaar als secretaris van de comparitie optrad. Hij was toen nog de enige in leven zijnde medeoprichter van de comparitie. Die avond werd afgesloten met champagne onder het motto: "Vrij denken en vrij in 't schenken"

Afronding

In het voorgaande is getracht een beeld te schetsen van de papierindustrie in Waddinxveen, die begon in 1655 met de Nijverheid in Zuid-Waddinxveen en die eindigde toen De Schoone Haas de productie in 1932 staakte. Het ging om met de hand gemaakt grauw papier voor verpakkingsdoeleinden waarbij windmolens voor de aandrijving zorgden. Slechts een enkele molen zette vanaf ongeveer 1860 stoomkracht in en alleen De Schoone Haas ging over op machinale productie. In die tweeëneenhalve eeuw zijn vele eigenaren betrokken geweest bij die productie en het voert in dit verband te ver om al die relaties uit te pluizen. Hier volstaat de mededeling dat de molens door de eeuwen heen steeds in bezit zijn geweest van een aantal papiermakers-families waaronder de families Van Ardenne(n)-Hovenier-Spille, Slinger-Moraal, Leuven (Timmerman)-Van der Heijde(n) en Voorbij-Herfst. Voor Waddinxveen is de papierindustrie, vooral in de achttiende en negentiende eeuw een belangrijke werkgever geweest. <

Bron

Deze bijdrage is gebaseerd op *De papiermolens in de provincie Zuid-Holland, alsmede in Zeeland, Utrecht, Noord-Brabant, Groningen, Friesland, Drenthe* van H. Voorn, in 1973 uitgegeven door Meijer Wormerveer BV. Het boek is deel II van 'De geschiedenis der Nederlandse Papierindustrie'. H. Voorn heeft zijn onderzoek gedaan in opdracht van 'De stichting voor het onderzoek van de geschiedenis van der Nederlandse papierindustrie'.

Daar zit je goed!

Onze manege:

- 2 binnenmaneges
 - met Agterbergbodem
- buitenmanege
 - ook met Agterbergbodem
- stalling
 - pensionpaarden/pony's
- groepslessen
 - pensionruiters
 - manege ponyruiters
- privélessen
 - springen
 - dressuur
- gezellige foyer

www.reigersburgh.nl

Firma A. van der Breggen
 Plasweg 35/b, 2742 KA Waddinxveen
 Tel. 0182-61 24 23 Mob. 06-51 10 59 20

Brood & Banketbakkerij Fa A.M.Smit
 Al meer dan 85 jaar Uw warme bakker!

Wij leveren ook aan horeca en bedrijven
 Kijk snel op onze website
www.bakkerij-smit.com

Brood & Banketbakkerij Fa A.M.Smit
 Wethouder Venteweg 65 2805 JL Gouda T: 0182 513695
 Ieplaan 89 2742 ZC Waddinxveen T: 0182 614162
 F: 0182 614258 www.bakkerij-smit.com

SPRUYTENBURG
 JUWELIER KW-PLEIN WADDINXVEEN
WWW.SPRUYTENBURGJUWELIER.NL

HORLOGES: UNION GLASHÖTTE/SA. | EBEL | CERTINA | TISSOT | VICTORINOX
 SEIKO | PULSAR | MICHAEL KORS | DANIEL WELLINGTON | G-SHOCK | KYBOEI
 DIESEL | SKAGEN | GUESS | KUBIK WATCHWINDERS | SWATCH | PULSAR
 CK | CASIO | FOSSIL | SIERADEN: SCHAFFRATH | R&C | SCHOEFFEL | ECLAT
 TROLLBEADS | MELAND | QUINS | FJORY | MEISTER TROUWRINGEN | XEN
 CALVIN KLEIN | MI MONEDA | SKAGEN | BUDDHA TO BUDDHA | TI SENTO
 FERRARI | MICHAEL KORS | ALLER SPANINGA TROUWRINGEN

Koningin Wilhelminaplein 43 | Waddinxveen | T 0182 61 20 77 | www.spruytenburgjuwelier.nl

De nieuwe Peugeotgarage aan de Zuidelijke rondweg

Ondernemer Arie Boonstoppel

Hoe beleefden oudere inwoners wat er in hun tijd in Waddinxveen gebeurde? Dát vastleggen is het doel van het interviewproject dat het bestuur van het Historisch Genootschap heeft geïnitieerd. In dat kader interviewden Tom Glasbeek en Floor van Tol Arie en Nel Boonstoppel.

Tom Glasbeek

Arie en zijn Nel zijn in 1926 in Waddinxveen geboren en hun huwelijk is al bijna pensioengerechtigd. In 2017 zal bij gezondheid het 65-jarig huwelijk worden gevierd.

Arie komt van de 'brug', geboren op de Zuidkade en Nel van het 'oude dorp'. Ze is een dochter uit de Waddinxveense manufacturenfamilie Van der Linde. De winkel staat al vier generaties in de Dorpstraat.

De 90-jarige leeftijd van beiden is niet van hen af te zien. Stevig en stoer en helemaal in voor een goed gesprek.

Lakken

De vader, Arie senior dus, en oom Bas verplaatsten in het begin van de twintigste eeuw hun inktfabriek van Alphen aan den Rijn naar Waddinxveen. Achteraan de Zuidkade werden inkt en lakken gemaakt. Het bedrijf breidde zich onder de naam *Lakfabriek de weduwe Boonstoppel* flink uit. Nieuwbouw was nodig en ruimte daarvoor werd gevonden in de Kouwe Hoek aan de Wilhelminakade. Het echtpaar Boonstoppel was goed gereformeerd.

Naast de kerk stond de Christelijk Mulo. Na de zesde klas kon daar 'meer uitgebreid lager onderwijs' worden gevolgd.

In de oorlog werd de school door de Duitsers gevorderd en dat had zijn weerslag op de studieresultaten. Er werd veel gespijeld en de klas van Arie zakte in haar geheel voor het landelijk eindexamen. Het assisteren bij de slacht van de vijf koeien, die maandelijks aan Waddinxveen werden toegewezen en het vervaardigen van pannen uit aluminiumrestanten van de V2's waren werkzaamheden die hem beter zijn bijgebleven dan de Duitse naamvallen. Studie was in die tijd van minder belang.

Na de oorlog ging, inmiddels meneer, Boonstoppel in dienst. In de kazerne te Stroe, aan de rand van de Veluwe, heeft hij het grootste deel van zijn diensttijd vervuld. Hij diende ook onder de aanwezige Canadezen. De reis naar Nederlands-Indië bleef hem bespaard. Hij kreeg vrijstelling, in tegenstelling tot zijn vriend Arie de Waardt die voor drie jaar onder de wapenen werd geroepen.

Het echtpaar Boonstoppel.
Bron: Familiearchief

¹ De naam *Cornick* is een samenvoeging van de voornamen van de eigenaren van het terrein, *Cor Haspels* en *Nick Krabbendam*.

De Oranjelaan met rechts de garage van Klaas Glasbeek

Auto's

Deze Boonstoppel had niets met verf. Zijn oudere broers waren al werkzaam in de verffabriek maar hij wilde een vak leren. Hij leerde lassen en plaatwerken op de lts in Gouda en raakte geïnteresseerd in het auto vak. Op de Cornick¹, het industrieterrein op de Henegouwerweg achter de benzinepomp, deed hij ervaring op bij het autobedrijf van Bram Spek.

Bij een ander in dienst zijn was het echter niet voor Boonstoppel, zelfstandige zijn trok hem meer. In 1951 begon hij voor zichzelf in een pand aan de Oranjelaan. Achter hotel-café-restaurant *De Unie* en de Hervormde kerk had Klaas Glasbeek voor de oorlog een fiets- en automobielbedrijf. De garageboxen staan er nog steeds. Zelfstandig ondernemer Boonstoppel huurde ze en begon daar met zijn werkzaamheden. Aan de Oranjelaan kwamen een benzinstation en een ruimte voor de administratie. Een anekdote: grootafnemer Kempkes liet de benzinetank van zijn auto aan huis volgooien. Dan hoefde hij niet naar de pomp te rijden.

Nieuwe garage

Arie trouwt op 5 november 1952 met Nel. Ze gaan samen aan de Oranjelaan 'boven de pomp' wonen en zien vandaar, in 1956, toe op de bouw van een nieuwe garage aan de overkant. Voor de bouw van garage, kantoorruimte en showroom moet maar liefst 100.000 gulden neergelegd worden. Garage Boonstoppel is al snel een begrip in Waddinxveen en omgeving. De verzuiling speelt geen enkele rol. Industriëlen en middenstanders gunnen hem het werk.

In die tijd werd er zaterdag nog volop in de garage gewerkt en in de middag werd - als weekafsluiting - het voorterrein met grind netjes aangeharkt. Op zo'n zaterdagmiddag komt er een voor Boonstoppel onbekende man de zaak binnen. Hij

geeft aan een probleem te hebben met een DAF-vrachtwagen en vraagt of er nog naar gekeken kan worden. De klant is koning en de garagehouder zegt daar klaar voor te zijn. Het gesprek wordt vervolgd met de vraag of Garage Boonstoppel, wanneer de nood er is, ook op zondag zou willen repareren. De man stelt zich dan voor als directeur van de Melkcentrale te Gouda, een van de grootste bedrijven in de regio met heel veel vrachtwagens. Met de geplukte aren op de sabbat als gewentenssteun geeft Boonstoppel aan daar niet direct moeite mee te hebben. Hij heeft op deze wijze een van zijn grootste klanten binnengehaald. Vanaf 1955 volgen er twintig jaar van groei. Economisch gaat het Waddinxveen en Garage Boonstoppel voor de wind. Boonstoppel wordt Peugeotdealer en repareert vrachtwagens. Renault had al eerder een dealerschap aangeboden, maar dan zou de garage in de zwart-gele Renaultkleuren geleverd moeten worden. Boonstoppel laat zich niets opleggen en blaast de deal met Renault af. Tot op heden is het bedrijf nog steeds Peugeotdealer, naast de inmiddels toegevoegde merken Mitsubishi, Suzuki en Nissan.

Overdracht

Omstreeks zijn vijftigste worstelt Boonstoppel met grote fysieke problemen. In die moeilijke periode wil hij van zijn zaak af. Met een belangstellende komt hij een prijs overeen, maar de koper stelt dan wel de eis dat Boonstoppel nog vijf jaar actief blijft. Dat past niet bij hem. Hij wil niet in dienst treden van een werkgever en daarmee is de overeenkomst van de baan.

Vanaf die periode komt zoon Arie in de zaak en gaat vader Arie minder werken. Dat minder werken valt niet mee want zijn temperament blijft. Het garagebedrijf ontwikkelt zich overigens goed.

Plezierige dingen

Vanaf de AOW-leeftijd bekwaamt de heer Boonstoppel zich met een aantal vrienden in het dan opkomende golfspel. Nu is hij nog regelmatig te vinden op de golfbaan. Eens in het jaar gaan Oom Arie en zijn neefjes van rond de zeventig de strijd met elkaar aan.

De echtlieden Boonstoppel, beiden negentig, hebben het goed met elkaar, gezin, familie en vrienden. In het vaste weekprogramma van Boonstoppel wordt al meer dan veertig jaar op maandagavond gekaart. Vroeger in het oude *Weegje* en tegenwoordig in *De Unie*. Er wordt een dag doorgebracht op de golfbaan en elke vrijdag wordt er met vrienden geluncht. Met zijn vrouw gaat hij er regelmatig met de auto op uit om op een gezellige locatie koffie te drinken of te eten.

Dit jaar hopen beide Boonstoppels 91 jaar te worden. Ze zullen dan met de kinderen hun 65-jarige bruiloft te vieren! <

Het Leesgezelschap in Waddinxveen

1864-1914 (slot)

Jet van Herwaarden

Jacqueline Bel (1958) is universitair hoofddocent moderne Nederlandse letterkunde aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. Ze schreef onder meer *Bloed en rozen*, over de literatuurgeschiedenis van 1900-1945. Bron: Peter Valckx

Cover *Bloed en rozen*

In het vorige deel konden we lezen dat een nieuwe generatie de leiding van het leesgezelschap overnam. In Waddinxveen voltrok zich een leesrevolutie.

In leesgezelschappen in het land werd het leesaanbod omstreeks de eeuwwisseling steeds diverser, een ontwikkeling die evenmin aan Waddinxveen voorbijging. In ons polderdorp voerde lectuur de boventoon.

De romans waren van minder belang en van mindere kwaliteit dan de tijdschriften. In twee jaar werden veertien romans aangeschaft. De aanschaf van *Anna Karenina* (3 delen; Groningen 1887) en *Uit Siberië* (2 delen; Amsterdam 1891) van respectievelijk Tolstoj (1828-1910) en Dostojevski (1821-1881) behoorden tot de weinige werken uit de wereldliteratuur.

Grotere aftrek vond uit het Engels of Duits vertaalde lectuur. Slechts één keer stuitte een aankoop achteraf op verzet. In 1893 wilde Spruijt dat *Hartstocht en geld* (*L'argent*, 1891; Nederlandse vertaling 1892) van Emile Zola (1840-1902) vanwege het aanstootgevende karakter niet werd aangeschaft en hij stond daarin niet alleen. Cor Regt vond het echter onzin en aankoop volgde.¹ De Limburgse, vooral op Roermond geënte schetsen van Emile Anton Hubert Seipgens (1837-1896), *In en om het kleine stadje* (1887) stond ook op de kooplijst. Seipgens kwam overigens door een ander werk, *De kapelaan van Bardelo*, dat in 1880 in afleveringen in *Eigen Haard* werd gepubliceerd en in 1881 in de bundel *Uit Limburg* werd opgenomen, in botsing met de rooms-katholieke kerk. Van alle Limburgse kansels werd het als 'groot gevaar' beschouwd en in het landelijk verschijnend katholieke dagblad *De Tijd* van 4 maart 1881 werd Seipgens tot 'antikatholieke schrijver' bestempeld.²

Historische romans

Het aantal gelezen historische romans was gering.

Zo stonden van de 'professorenromans', geschreven door de Duitse hoogleraren geschiedenis Felix Julius Sophus Dahn (1834-1912) en George Moritz Ebers (1837-1898), er vijf op de lijst. De liefhebbers van Ebers konden een keurig massief eikenhouten etagère bestellen om er twaalf meesterwerken van de zeer populaire auteur in prachtband in te plaatsen.³ Minder bekende Nederlandse auteurs leverden ook nog wat historie, zoals de dominee-neerlandicus Willem Pieter Wolters (1827-1891), schrijver van *Een artistiek klaverblad* (1885) en *Lucretia d'Este* (1888). De verder onbekende J. van den Ende schreef *Michaël Servet, een der vele slachtoffers van den ketterjager Kalvijn* (Amsterdam 1891).⁴

Populaire buitenlandse lectorschrijvers waren onder andere Arthur Conan Doyle (1859-1930), Joseph Rudyard Kipling (1865-1836) en Guy de Maupassant (1850-1893). Van de Engels-joodse schrijver Israel Zangwill (1864-1926) werden eind jaren negentig het bij Becht verschenen *Ghetto Treurspelen* (Amsterdam 1898; oorspronkelijk Londen-Philadelphia 1892) en het door de bekende schrijfster Catherina S.M. Kuenen (1863-1940) vertaalde *De Turksche Messias, historische roman uit het ghetto* (vertaling van *Dreamers of the ghetto: the Turkish Messiah*; Van Dishoeck, Leiden 1898) aangeschaft. Vanwaar die voorliefde voor een verder betrekkelijk onbekende Joodse auteur? Hier speelt wellicht de Dreyfus affaire mee die juist in 1898 door de roemruchte brief van Emile Zola, *J'accuse*, ook in Nederland sterk de aandacht trok, nog versterkt door het onmiddellijk in het Nederlands vertaalde pleidooi van de vooraanstaande socialistische politicus Jean Jaurès.⁵ Het is waarschijnlijk niet te ver gezocht deze aanschaf

¹ Notulenboek 3, 22 februari 1893.

² Emile Seipgens, *De kapelaan van Bardelo*, uitgegeven door Paul C.H. van der Goor en Pierre R.M. Houben (St. Odiliënberg 1977); Peter J.A. Nissen, 'Leraar te Tiel en Zutphen', in: Emile Seipgens 150 jaar (Roermond 1987) 52-68; 61-62; de roman werd voor het Schotse tijdschrift *The modern church in het Engels* vertaald (1892); vgl. P.J.A. Nissen (ed.),

³ *De akkoorden van het gemoed* (Roermond 1986).

⁴ De Vries, *Een stad vol lezers*, 170.

⁵ Wie was J. van den Ende?, vgl. P.J. Meertens en Jannes Houkes, 'Frowein, Pieter Coenraad Frederik', in: *Biografisch Woordenboek van het Socialisme en de Arbeidersbeweging in Nederland* 8 (2001) 40-44; in de lijst publicaties van Frowein (1854-1917): J. van den Ende, Michel Servet enz., met naschrift over de onthulling van zijn standbeeld door P.C.F. Frowein (Amsterdam 1908) - was dat alleen in verband met zijn beschouwing over het standbeeld in Annemasse of is J. van den Ende een pseudoniem van Frowein?

⁶ [Jean Jaurès,] *Dreyfus is onwettig en onschuldig veroordeeld! De bewijzen* (geserreerde vertaling uit het Fransch van de sensatie wekkende artikelen van de hand van dezen sociaaldemocratische leider, verschenen in *La petite République* door G.V. (Rotterdam 1898).

Emile Zola

toe te dichten aan de slager Kahn die hier eerder is genoemd als een van de actievoerders voor Israëlieten in Rusland. Een jaar later werd bovendien *Dreyfus, de martelaar van het Duivelseiland* (Amsterdam 1899) aangeschaft, een als geïllustreerde, historische roman betiteld werk van een zekere K. van den Trijsenberg.⁶

Familieromans

Familieromans zoals *Jolanthe's bruiloft* van Hermann Sudermann (1857-1928)⁷, *Huize Beetzen* van Wilhelmina Heimbürg (1850-1912)⁸ en *Zijn moedertje en andere verhalen* van de Engelse miss

Mulock (1826-1887), waren geliefd. De klassiekers voor jong en oud, *De kleine lord* van Burnett en *Alleen op de wereld* van Hector Malot, ontbraken evenmin.⁹

Korte titels vertolkten vaak drama, sensatie of romantiek, soms geklust zoals *Astra* (1886) van de populaire vorstin-schrijfster Carmen Sylva, *Strathmore, a romance* (1871) van Ouida en *Hermelijin* (1885) van Melati van Java.

De gemaskerde Venus van militair/jurist/diplomaat Richard Henry Savage was een echte pulproman waarvan de Nederlandse vertaling door Allert de Lange in Amsterdam was uitgegeven en als feuilleton in diverse kranten werd gepubliceerd.¹⁰ Op de lijst van 1883 staan ook voorbeelden van vooralsnog niet nader thuisgebrachte titels zoals *Perdita en Schuldig of niet?*

Hoewel het onmogelijk is om alle boeken te lezen en sommige werken echt onleesbaar zijn, geeft *Bijna gestrand* een aardige kijk op het leven op afgelegen posten in Indië waar weinig te beleven viel en roddel hoogtij vierde. Thema's als echtscheiding of goede hygiënische gewoontes van de kolonialen kwamen terloops aan de orde, maar het verloop is traditioneel: de slechten gaan op tijd dood en de goeden bereiken na zware tegenslagen hun geluk. Onder de weinige non-fictiewerken bevond zich het oorspronkelijk in 1853-1854 anoniem verschenen en vele malen herziene en herdrukte *Licht en schaduwbeelden uit de binnenlanden van Java* van de ontdekkingsreiziger, arts, geoloog, botanicus, indoloog, geograaf Franz Wilhelm Junghuhn (1809-1864), wiens wetenschappelijk getinte aanpak kennelijk aan een grote behoefte voldeed.¹¹

Literatuur?

Door onderzoek van Jacqueline Bel (*1958) over de periode 1885-1900 weten we welke boeken destijds tot de voorlopige literaire canon behoorden. Van de honderdzeven bij Bel besproken Nederlandse auteurs kwamen op de Waddinxveense verkoopljsten met ruim honderd boeken, acht namen voor van schrijvers die toen populair waren maar nu vergeten zijn,¹² zoals Willem de Vletter (1839-1919), Marcellus Emants (1848-1923),

⁶ Via Picarta blijkt het enig exemplaar zich te bevinden in de Koninklijke Bibliotheek (801 E 8), slechts raadpleegbaar via Microfilm.

⁷ Via Picarta niet teruggevonden, wel de 18e druk van de Duitse versie.

⁸ Vierde deel van een vijfdelige serie (1896-1898), geschreven door Wilhelmina Heimbürg (ps. van Bertha Behrens; 1850-1912), uit het Duits vertaald door Hermina = Hendrina Hermina Nijhoff (1833-1927).

⁹ In het Notulenboek wordt *De vondeling* als titel gegeven, die echter nooit als vertaling van Malots *Sans famille* is gebruikt.

¹⁰ Richard Henry Savage, *The masked Venus. A story of many lands* (1893), afgekraakt in *Overland Monthly* (1893) 661: 'The last of the series yet to hand is *The Masked Venus*, and it is undoubtedly the worst of all. [...] The style is bombastic, the plot impossible, and the tone bad [...] that makes the book a dime novel and not literature'.

¹¹ De volledige titel luidt: [F. Junghuhn,] *Licht en schaduwbeelden uit de binnenlanden van Java: over het karakter, de mate van beschaving, de zeden en gebruiken der Javanen; over de invoering van het Christendom. op Java, het bezigen van vrijen arbeid en andere vragen van den dag. Verhalen en gesprekken, verzameld op reizen door gebergten en bosschen, in de woningen van armen en rijken door de gebroeders Dag en Nacht, medegedeeld door den eerstgenoemde* (Leiden-Amsterdam 1853-1854)

¹² Jacqueline Bel, *Nederlandse literatuur in het fin de siècle: een receptie-historisch overzicht van het proza tussen 1885 en 1900* (Amsterdam 1993); zij bespreekt o.a. recensies uit de bladen *De Gids*, *Nederland*, *De Tijdspiegel*, *Het Leeskabinet*

Daniël Martinus Maaldrink (1851-1891) en Arnold Aletrino (1858-1916).

Oom Dolf en zijn nichtje (1891) van De Vletter werd volgens de critici als ouderwets bestempeld. In de literatuur waaide de wind van het modern naturalisme, maar kennelijk hielden de Waddinxveners ook van een ouderwets degelijke roman. De naturalistische boeken van Marcellus Emants *Dood* en *Lichte Kost* verschenen in 1892 en werden meteen gekocht. *Dood* bestaat uit twee novellen over overspel waarin een van de echtgenotes die slechts met de gedachte aan overspel speelde door haar echtgenoot figuurlijk werd doodverklaard. *Lichte kost* behandelde een goklustig bedrog plegend Hongaars echtpaar dat vervolgens zelf bedrogen met lege handen uit Monaco terugkeerde. Ds. D.M. Maaldrink (1851-1891) die in 1881 wegens tbc zijn predikantsambt in Haastrecht moest neerleggen, wijdde de resterende jaren van zijn leven aan toneelstukken en dorpsnovellen. Zijn romans *Uit de Graafschap*, *Schetsen uit het Geldersche dorpsleven* (1887) en *De Legende van den Sprakelberg* (1892) werden meteen aangeschaft. *Zuster Bertha* (1891), de naturalistische roman van Arnold Aletrino, is een zwaarmoedige doktersroman waarin de zuster de ware liefde niet vindt en getrouwd met de door haar moeder uitverkozen goede partij, gedesillusionneerd wegdroomt.

Literaire Vrouwen

Vier vrouwen vallen op in de canon van Bel: Cornélie Huygens (1848-1902), Josephine Giese (1856-1926), Suze la Chapelle-Roobol (1856-1923) en Cécile Goekoop-de Jong van Beek en Donk (1866-1944). Zij publiceerden in de jaren negentig echte romans en maakten volgens de kritiek een einde aan flets damesgezwepts. De tendensroman *Hoogenoord* (1892) van Cornélie Huygens, waarin theorieën over maatschappij, huwelijk en atheïsme centraal staan en de vrouwelijke hoofdpersoon zelfmoord pleegt, werd door een criticus beschreven als een sociale roman waarvan "...de smaak prikkelen zal op de tong van velen gewend aan den laffen kost der leesgezelschappenlectuur".¹³ Giese schreef modern proza met haar naturalistische roman *Sfinx* (1890), waarin een verwend weesmeisje na enige mislukte liefdes de ware vindt. Het boek werd in het algemeen positief besproken.¹⁴

Cor Regt stimuleerde de aanschaf van de andere tendensroman, het buitengewoon populaire *Hilda van Suylenburg* (1897) van Cécile Goekoop-de Jong van Beek en Donk.¹⁵ Het feministische boek bevat veel verhaallijnen. De rechteloosheid van de vrouw binnen het huwelijk, de leegte van het vrouwenbestaan in betere kringen, het vrouwenkiesrecht, opvang voor kinderen van werkende vrouwen en gelijke lonen voor mannen en vrouwen worden aan de orde gesteld. Het zijn thema's die vandaag de dag nog niets aan actualiteit verloren hebben.

Over de romans *Egoïsme* (1896) en *De familie de Regt* (1899) van Suze la Chapelle-Roobol werd verschillend geoordeeld. De eerste roman werd afgekraakt en de tweede riep gemengde gevoelens op. Misplaatst plichtsbesef jegens haar drankzuchtige vader, haar zeurende, standsgevoelige moeder en haar losbollige broer brengen de onderwijzeres Lena de Regt tot een eenzaam en doelloos bestaan.¹⁶ Frits Lapidath (1861-1932) betreurde in *Elsevier's geïllustreerd maandschrift* het droef eentonig lijden van Lena, wat het lezen slecht geschikt maakte voor romanlezers die aan de grauwe werkelijkheid wensten te ontsnappen.¹⁷

Zwijmelen

Heel wat schrijfsters schreven onder pseudoniem. Men beschouwde het als ongepast dat vrouwen onder eigen naam publiceerden, laat staan dat zij in het openbaar spraken. Die gewoonte verdween grotendeels na 1900.

Ook mannen lazen deze door dames geschreven zwijmel-literatuur. Zo verslonden lieden als Louis Couperus (1863-1923) en de erudiete natuurkundige Rotterdammer Elie van Rijckevorsel (1845-1928) boeken van Ouida¹⁸ (pseudoniem voor de Engelse Marie Louise de la Ramée). En het boek *De wapens neergelegd* (1889) van Bertha von Suttner (1843-1914, in 1905 winnares van de Nobelprijs voor de vrede), was destijds even populair als *De Negerhut van Oom Tom* van Harriet Beecher-Stowe (1811-1896).

Vooraanstaande auteurs als Lodewijk van Deysel (1864-1952) en Louis Couperus kwamen in de jaren tachtig en negentig niet voor op de aan- of verkooplijsten, in tegenstelling tot Couperus' echtgenote Elisabeth Baud (1867-1960)¹⁹ en Van Deysels zuster Catharina Alberdingk Thijm. Pas in 1904 werd van Couperus bij uitzondering

Literaire vrouwen

Cornélie Huygens

Suze la Chapelle-Roobol

Cécile Goekoop-de Jong van Beek en Donk (re) met haar zuster Elisabeth

¹³ Bel, *Nederlandse literatuur*, 105-106; de aanhaling is van 'Karen' in *De Amsterdammer* (1893) nr. 816, p. 4.

¹⁴ Bel, *Nederlandse literatuur*, 70-74.

¹⁵ Leijnse, *Cécile en Elsa*, 130; 197-214.

¹⁶ Bel, *Nederlandse literatuur*, 174-175.

¹⁷ *Elseviers geïllustreerd maandschrift* 9 (1899) II, 483.

¹⁸ Jan van Herwaarden, 'Dr. Elie van Rijckevorsel, zijn boekerij en het Rotterdamsch Leeskabinet', in: Lizet Duyvendak en Pierre Pesch (ed.), *Grenzeloos lezen. 150 jaar Rotterdamsch Leeskabinet* (Rotterdam 2009) 133-141; 137.

¹⁹ Elisabeth Baud vertaalde voor Couperus' uitgever L.J. Veen de roman *Vain Fortune* van George Moore (1852-1933): *Udel geld* (Amsterdam 1895).

Bertha von Suttner

het vierdelige *Boeken der kleine zielen* (1901-1903) aangeschaft. Ook van een schrijver als Stijn Streuvels werd slechts een werk gekocht, de verhalenbundel *Dagen* uit 1902.

Tot de Eerste Wereldoorlog

Boeken van vrouwelijke auteurs waren volgens de recensenten bij uitstek geschikt voor leesgezelschappen.²⁰ Zij waren ook in de nieuwe eeuw in Waddinxveen erg geliefd. Dertig van de bijna honderd in verkoop gebrachte auteurs waren vrouw. Thérèse Hoven, waarvan tien boeken werden gekocht, kreeg geen gunstig onthaal bij de

critici. Haar boeken hadden vaak Indische thema's en een happy end. Marie Corelli (1855-1924), van wie zes boeken werden verkocht, leverde spannende verhalen waarin christelijke elementen, theosofie, mysticisme en spannende verhalen werden vermengd op een wijze die vergelijkbaar is met de Da Vinci code.²¹

Ina Boudier-Bakker (1875-1966) en Top Naeff (1878-1953) waren schrijfsters op een wat hoger niveau. Zij maakten deel uit van de Nederlandse Vereniging van Letterkundigen. Van Top Naeff werd de roman *In mineur* (1902) aangekocht. Van Ina Boudier-Bakker werden achtereenvolgens *Wat komen zal* (1904), *Kinderen* en het tweedelige *Armoede* (1909) aangeschaft. Naast een beperkt aantal zoetelijke Duitse schrijfsters stond de Zweedse schrijfster Selma Lagerlöf (1858-1940) en de Noorse Barbra Mathilde Ring (1870-1955) op de verkooplijst. De van oorsprong Hongaarse Frans-Engelse baronesse Emma d'Orczy (1865-1947) leverde drie delen met de avonturen van *De rode Pimpernel* (1905).

Indische romans waren in de mode. Auteurs over Indië als Victor Ido, pseudoniem van Hans van de Wall (1869-1948) met *Langs een afgrond* (1904) en *In vreemde sferen* (1905) en Johan Ernst Jasper (1874-1945) met *Van Java's wegen* (1904) waren in de aanschaf vertegenwoordigd, naast een streekromanschrijver als Hendrik Zegers de Beijl, die met *Door storm en duisternis* (1906) ook een Indische roman op zijn conto had.

Een van de opvallendste daarvan is *Baboe Dalima. Opium-roman* (1886), een dikke pil van achthonderd bladzijden van de KNIL-majoor Michael Théophile Hubert Perelaer (1831-1901), die in 1904 werd aangeschaft. Perelaer beschrijft een losbandige nymfomane vrouw die onder andere haar man 'stimulerende' kruiden toediende. Veel critici kantten zich tegen de erotische teneur, anderen oordeelden gemengd over het boek dat misstanden als de corruptie en de opiumhandel in de koloniën aan de kaak stelde. In 1905 werden van deze auteur ook nog *Een kwart eeuw tussen de keerkringen* (4 delen; 1884-1885), *Borneo van Zuid naar Noord* (1882) en *Uit de oude doos: sprokkelingen over Neêrlandsch Indië* aangeschaft. Perelaer, de Jules Verne van Borneo, schreef avontuurlijke verhalen die snel uit de mode waren.²²

Naast de hiervoor al aangestipte aandacht voor het lot van de Franse kapitein Alfred Dreyfus, was het vooral de strijd van de boeren in Zuid-Afrika tegen de Engelsen waarmee de Nederlandse bevolking intensief meeleefde. Dat vond onder andere zijn

²⁰ Bel, *Bloed en rozen*, 138.

²¹ De Vries, *Een stad vol lezers*, 277.

²² Bel, *Bloed en rozen*, 271-272; De Vries, *Een stad vol lezers*, 161: vergelijking door Jan ten Brink met Jules Verne.

²³ José Buschman, Louis Couperus en Henri Borel, 'impressie van een vriendschap', *Vlaanderen* 52 (2003) 190-196; zie ook zijn inleiding en de Louis Couperus bibliografie, t.g.v. de Couperus-tentoonstelling van 1923, I: ('s-Gravenhage, 1923); II, supplement ('s-Gravenhage 1933).

weerslag in de aankoop van een boek van Willem de Ruyter *Onder boerenvlag: historische roman uit Transvaal* (1900) en de Gedenkschriften van Paul Kruger, die in een geautoriseerde door Frederik Rempel (1871-1940) bewerkte Nederlandse uitgave als premie van het *Nieuws van den Dag* in 1902 verschenen.

Destijds vooraanstaande auteurs als Johan de Meester (1860-1931) en Israël Querido (1872-1932) lazten lekker weg. Dat gold ook voor bestsellers als *Boefje* (1903) van Marie Joseph Brusse (1873-1941) en de *Schetsen* van Samuel Falkland, alias van Herman Heijermans (1864-1924), die vanaf 1894 verschenen en waarvan er in 1905 negen stuks tegelijk werden aangekocht. Andere Nederlandse schrijvers met slechts één exemplaar waren o.a. de Indië-kenner-journalist-literator Henri Borel (1869-1933) - bekend om zijn betrokkenheid bij Louis Couperus²³ -, de taalkundige A.A. Fokker (1862-1927), de multatuliaan J.B. Meerkerk (1856-1926) en de ex-militair-kunstkenner Johan Tersteeg (1873-1953), die nogal wat aliassen hanteerde, maar wiens roman *Rapsodie* (1902) onder eigen naam verscheen.

Sensatieromans, boeken over het leven in een kleine stad, familiegeschiedenissen, kortom voor elck wat wils van Duitse, Engelse en enkele Noorse en Deense auteurs werden in Nederlandse vertaling aangeschaft. *Schuld en boete* van Dostojevski vertegenwoordigde de Russische literatuur. De avonturenromans van Charles Norris Williamson (1859-1920), *De motorboot* (1906), *De kranige chauffeur: de wonderbaarlijke avonturen van een motorwagen* (1906) en de *Auto van het noodlot* (1908; met zijn echtgenote Alice; 1869-1933) weerspiegelden de komst van de moderne tijd.

Conclusie

In de tweede helft van de negentiende eeuw voltrok zich een leesrevolutie. De productie van kranten, tijdschriften en boeken kende een enorme groei. Dat gold ook voor het aantal lezers in het Leesgezelschap, vooral deel uitmakend van de liberale elite en de welvarende middenstand. Het leesgedrag van orthodox-protestanten en de katholieken blijft buiten beeld.

Het karakter van het leesgezelschap veranderde geleidelijk. Het driemanschap Regt, Van Dort Kroon en Molenaar gaf in de jaren vijftig en zestig de toon aan. Opvoeden van het minderbedeelde volk door het oprichten van een Volksbibliotheek en een Volksspaarkas waren initiatieven van korte duur. We kunnen slechts gissen of het heengaan van J.W. Regt - zeker wat betreft de volksbibliotheek - een breekpunt was in het voortbestaan. De stichting van christelijke scholen halverwege jaren zestig van de negentiende eeuw verleide tot terugtrekken in eigen katholieke en protestantschristelijke zuilen, die in Waddinxveen nog verder versplinterden.

De liberalen handhaafden hun levensstijl. Het voordragen en het verzorgen van geïllustreerde avonden met muziek door eigen leden en enkele buitenstaanders werd geleidelijk minder. Het vijfenzeventigjarig bestaan, begin 1896 nog luisterrijk gevierd met bijdragen door eigen leden, luidde het einde van de voordrachtcultuur in.

Wat bleef was het lezen. Een bode bracht de leeszakken rond of een lid van het personeel leverde de leeszak bij het volgende adres af. De jaarlijkse vergadering bleef wel een ontmoetingspunt met soms discussie over aan te schaffen boeken. Het aanbod veranderde, want ook boeken lezen is onderhevig aan mode en nieuwe auteurs eisten de aandacht op. Ontspanningslectuur voerde de boventoon, zij het af en toe aangevuld met boeken over actuele problematiek. Het bestuur bepaalde de keuze en af en toe adviseerden de leden. Zo bleef de keuze toch beperkt voor de kleine groep lezers.

Top Naeff

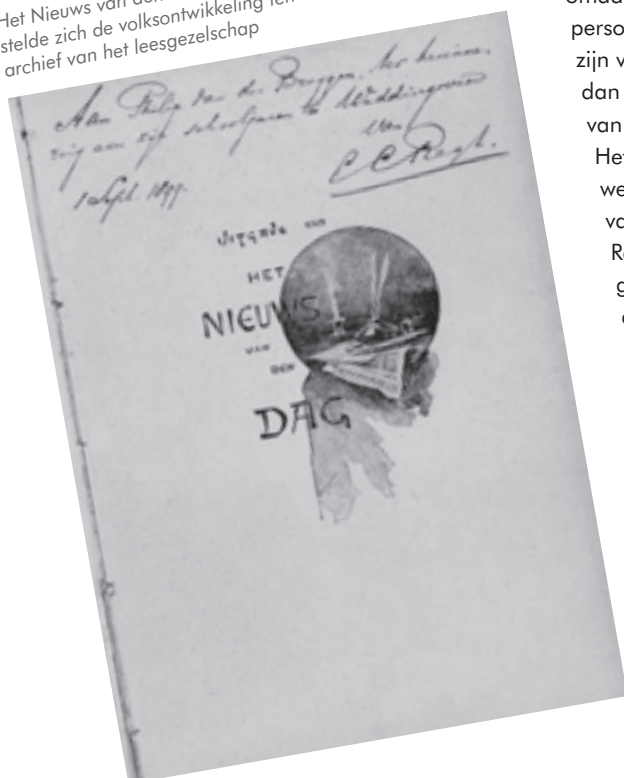
Herman Heijermans. Bron: Spaarnestad Photo/HH

Hoofdonderwijzer Cor Regt zag liever een volksbibliotheek, uitgaande van de Maatschappij van het Nut van het Algemeen, want dan zouden er meer boeken voor meer mensen te lezen zijn. De christelijke meerderheid in de raad was echter niet genegen om een volksbibliotheek te subsidiëren, omdat die het gewone volk kennis

zou kunnen brengen en zou verlokken om de brede weg naar de zonde te bewandelen. Bovendien wilden sommige leden van het Leesgezelschap de aangekochte boeken niet afstaan aan een op te richten bibliotheek, omdat het niveau voor de gewone Waddinxvener te hoog zou zijn. In persoonlijke zin zou het ook best zo kunnen zijn geweest dat Cor Regt zijn vrije tijd liever besteedde aan het mannenkoor en het fanfareorkest dan aan het bijhouden van een Volksbibliotheek met alle rompslomp van aanschaf, uitleen en het bijhouden van de administratie.

Het leesgezelschap zette in afgeslankte vorm zijn activiteiten voort op weg naar het honderdjarig bestaan. We zijn benieuwd hoe de smaak van de lezers vanaf 1914 verandert. Zeker zal blijven gelden wat Cor Regt in zijn jubileumtoespraak in 1896 had beweerd: "Boeken en geschriften die vijftig jaar geleden in de smaak vielen, staan nu op de achterste rijen onzer bibliotheken en die een eeuw gretig werden gelezen, worden, ja wel als studieboeken geraadpleegd, maar kunnen thans geen plaats erlangen op de tafels onzer moderne leessalons".²⁴ >

Het Nieuws van den Dag is in 1870 opgericht en stelde zich de volksontwikkeling ten doel; uit het archief van het leesgezelschap

²⁴ SAMH, 0501.16: Jubileumboek 75-jarig bestaan.

VERENIGINGSNIEUWS

Sponsoractie

Het Historisch Genootschap Waddinxveen is momenteel actief met een wervingsactie voor meer sponsors. Doel van deze actie is van zestig op honderd sponsors te komen die met hun jaarlijkse bijdrage van €125,00 (inclusief het lidmaatschap) een solide basis vormen om de doelstellingen en nieuwe initiatieven van de vereniging financieel te kunnen blijven realiseren.

Een van die initiatieven is de poging een beter **toegankelijke en bereikbare expositieruimte** ter beschikking te krijgen. In die ruimte willen we alle inwoners van ons dorp - oud en jong - maar vooral onze jeugd, kunnen ontvangen om hen kennis te laten maken met de ontstaans- en ontwikkelingsgeschiedenis van ons dorp.

Daarnaast willen we, al dan niet in samenwerking met derden, een lesprogramma opstellen met een visuele presentatie en materiaal om voor de groepen 7 en 8 van de basisscholen informatielessen over ons dorp verzorgen. Ons dorp moet méér zijn dan de plaats waar je toevallig woont!

In de ruimte die ons voor ogen staat en waarover constructief overleg met de gemeente wordt gevoerd, moet een basisopstelling komen die de geschiedenis van ons dorp weergeeft met daarnaast frequent wisselende exposities over meer alledaagse onderwerpen uit een ver en minder ver verleden.

Het HGW is in beweging en ondervindt voor zijn activiteiten en initiatieven veel bijval en sympathie van leden, niet-leden en lokale bestuurders. Wij hopen dan ook dat die waardering tot spontane ondersteuning zal leiden. **Daarom de slogan: Doe opbouwend mee met het HGW en toon uw betrokkenheid door onze vereniging te sponsoren.**

De coördinatie van onze sponsoractiviteiten is in handen van de heer A. Broer. Hij ontvangt uw aanmelding graag op a.broer5@kpnplanet.nl

Bestuur *Historisch Genootschap Waddinxveen*

Nieuwe leden

W. Visser
Van Vliet Bedrijven BV
A. Ascherman
H. de Goeij
S. de Kogel
J. Leeuwrik
J.S. Noordhoek-'t Hart
M.I. Röder
Tandartsenpraktijk De Boemerang
J.P. de Wilde

Aanwinsten

A. Boonstoppel. Aquarel Zuidkade van P. Sliedrecht, pentekening hefbrug Waddinxveen

J.G Lapaer. Boerenkar firma Sliedrecht.

N.N. Oliespuitje firma Berkel, Glas in lood Waddinxveen

Mevrouw Vis. Takkensnijder, melkoverkoker, gootsteenbakje, broodrooster, springtouw, vleessnijder, zes drukstempels, babyweegschaal.

E. van Straalen. Drie aquarellen, boekje met Weekblad cartoons van Elias.

H. Geel. Bloemlezing uit de werken van Nederlandse dichters

A. Elsholz. *Niet ongemerkt voorbij* en biografie Schuttersvereniging Waddinxveen 1967-1992 door Marcel Toebak.

Via **T. Broer.** Meubelmakerslijmklem

A.A. Wiekart via St. Victorparochie familiebijbel van Jacob van Hof 1855, vaderlandse geschiedenis Nelly Matse 1904, drie speelkaarten Ibis shag Dobbmann.

Mw. A.J. Jenne te Zoetermeer. Een paar handgeschreven verslagen, een aankondiging van een veiling van onroerend goed o.a. in Bloemendaal, wat foto's en een gedicht van C. v.d. Linden, de as ophaler, die prachtige verzen en gedichten heeft geschreven voor zijn klanten in Waddinxveen.

Actuele informatie

Kijk voor de actuele informatie (lezingen, excursies e.d.) op www.hgwaddinxveen.nl/agenda.

TREEP

installatietechniek

Waar staan wij voor.

Treep Installatietechniek te Waddinxveen is een erkend installatiebedrijf met meer dan 25 jaar ervaring in de markt voor installatietechniek. Wij staan voor vakmanschap en uitstekende service. Dit vertaalt zich in een team van zeer bekwaam monteurs met alle technologische kennis. Naast de werkzaamheden rondom centrale verwarming zijn wij tevens actief in het vervangen van dakgoten, rioleringswerk, het plaatsen en renoveren van badkamers en sanitair.

Ook voor alle andere merken CV ketels doen wij onderhoud tegen zeer gunstige prijs!

Treep Installatietechniek
Brugweg 66
2741 KZ Waddinxveen

0182 - 611746

www.treepinstall.nl
info@treepinstall.nl

"Bij Treep Installatietechniek draait alles om kwaliteit en uitstekende service..."

CV ketels | Ouderwoud | Loosdrechtse wijk

www.depater.nl

Hoe bereidt u zich voor op de toekomst?

Uw verkoopmakelaar en aankoopmakelaar voor woonhuizen en bedrijfsgebouwen.

- Bestaande woningen in elke prijsklasse
- Nieuwbouwwoningen en bedrijfspanden
 - Woningtaxaties (NWW)
 - Bedrijfstaxaties (TMI)

Samen met u zoeken wij de weg in de complexe wereld van regelgeving en ordening.

Graag nodigen wij uit om kennis te maken.

Een huis kopen is een kunst apart. Raadpleeg een expert en loop eens binnen bij uw makelaar:

de pater
makelaardij
www.depater.nl

Kerkweg Oost 224
2741 HA Waddinxveen
Tel. 0182-613822
Fax. 0182-611118
waddinxveen@depater.nl

HOUTHANDEL HOUTEX BV

**KENNIS, ERVARING, GROTE
VOORRAAD EN EEN BREED
ASSORTIMENT!**

- EIKEN
- BEUKEN
- KERSEN
- NOTEN
- TEAK
- BANGKIRAI
- AZOBE
- BILINGA
- MAHONIE
- MERANTI
- IROKO
- WESTERN RED CEDAR
- OREGON PINE
- VUREN
- GRENEN
- LARIKS
- EN NOG VELE ANDERE
HOUTSOORTEN
- PLAATMATERIAAL
- MASSIEF HOUTEN
PANELEN

Houtex heeft de mogelijkheid te schaven tot 300 x 450 mm!

WADDINXVEEN
T 0182 - 615933
F 0182 - 610105
E INFO@HOUTEX.NL

SCHAVERIJ | DROGERIJ | TRANSPORT

BIKEPRO

EEN MODERNE FIETSENWINKEL MET HISTORISCHE SERVICE!

Noordkade 14 | 2741 EV | Waddinxveen

Wij zijn dealer van o.a.: Koga, Rih, Bikkel, TDR, Multicycle, Batavus, Isaac, Giant, Liv, Olympia, Jan Janssen. Kom gerust eens langs voor proefrit!

BikePro

Noordkade 14 | 0182 612264 | info@bikepro.nl | www.bikepro.nl

Vrienden van het Historisch Genootschap Waddinxveen

De vrienden die een logo hebben aangeleverd, zijn te vinden op bladzijde 2.

Koeltechniek Laan
Houtex
Van Stijn Beheer BV
H.C.J. de Bas
W.A. den Boer
J. Bremmer
R.J. den Boer
J.C. van der Maas
W.J. Hoobroeckx
Boekhandel Burger
G.L.G.M. Petit
Autobedrijven Boonstoppel
G.J. van der Loo
Van Leeuwen Beheer
T.W. Verweij
F.M. van Tol
J. van Tol
K. de Jong
A. Broer
P.M. Compeer
Dierenartspraktijk Baas
Bost Adviesgroep
A. van Noort
J. de Rooij
A. Speksnijder
Hoveniersbedrijf Jaq. Willemstein
D.C. van Doorn
A. de Waardt
Vis Waddinxveen b.v.
Glasbeek Finish b.v.
JABEWA Engineering
P.G. Boere

HET DORP WADDINXVEEN

UITGAVE VAN HET HISTORISCH GENOOTSCHAP WADDINXVEEN

Het dorp Waddinxveen is meer dan alleen de plek waar uw huis staat. Het is het resultaat van een eeuwenlange ontwikkeling, om precies te zijn sinds het jaar 1233. Weten hoe het allemaal zo gekomen is, waarom de dingen zijn zoals ze zijn, versterkt het gevoel thuis te zijn in de gemeenschap die Waddinxveen is en draagt zo bij aan het woongenot.

Het Historisch Genootschap Waddinxveen wil u bij dit alles behulpzaam zijn door u op verschillende manieren te informeren over de geschiedenis van het dorp en zijn omgeving. Naast tentoonstellingen, lezingen en een website (www.hgwaddinxveen.nl), gebeurt dat door de uitgave van het kwartaalblad *Het Dorp Waddinxveen*.

Lid worden?

Wilt u zich nog meer thuis voelen in Waddinxveen, wordt dan voor € 17,50 lid van het Historisch Genootschap en ontvang elk kwartaal dit blad. U kunt het aanmeldingsformulier downloaden vanaf de website of u per email aanmelden (ledenadministratie@hgwaddinxveen.nl)

De Sint-Victorkerk
Bron: P.K. Smit

De hefbrug van Waddinxveen met links de Brugkerk
Bron: Bakker

Wokkels
Bron: D.J. Thuis